

## Лекція № 3.

Тема 4. Травматизм та професійні захворювання, що виникають у персоналу у невиробничій сфері. Економічні небезпеки, пов'язані зі станом охорони праці та рівнем безпеки виробництва в Україні.

### Вступ

#### 1. ЕКОНОМІЧНІ НЕБЕЗПЕКИ, ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ СТАНОМ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА РІВНЕМ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

##### 1.1. Витрати фонду соціального страхування на виробництві на компенсації постраждалім від нещасних випадків на виробництві

##### 1.2. Аналіз стану виробничого травматизму та професійних захворювань в Україні

#### 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОГО ТРАВМАТИЗМУ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ

##### 2.1. Звітність та інформація про нещасні випадки

##### 2.2. Основні причини виробничого травматизму і профзахворювання та заходи щодо їх попередження

##### 2.3 Методи аналізу виробничого травматизму та професійних захворювань

### **Вступ**

Розглядаючи охорону праці в умовах ринкової економіки особливу увагу необхідно звернути на економічні аспекти охорони праці. Здійснення заходів з поліпшення умов і охорони праці чинить стимулюючий вплив як на економічні, так і на соціальні результати виробництва.

До позитивних економічних результатів впливу умов праці на людину слід віднести підвищення продуктивності праці, раціональне використання основних виробничих фондів. Сприятливі умови забезпечують піднесення продуктивності праці за рахунок як інтенсивних змін (скорочення витрат робочого часу на виробництво одиниці продукції), так і екстенсивних (збільшення ефективності використання робочого часу завдяки зниженню цілоденних втрат за тимчасовою непрацездатністю та виробничим травматизмом).

Зростання продуктивності праці супроводжується також досягненням високої якості виробленої продукції або послуг, а скорочення витрат робочого часу сприяє зменшенню собівартості продукції. За даними досліджень, комплекс заходів з поліпшення умов праці може забезпечити приріст продуктивності праці на 15 - 20 %. Так, нормалізація освітлення робочих місць збільшує продуктивність праці на 6-13 % та скорочує брак на 25 %. Раціональна організація робочого місця підвищує продуктивність праці на 21 %, а раціональне фарбування робочих приміщень - на 25% .

Збільшення ефективного фонду робочого часу може бути досягнуто за рахунок скорочення тимчасової непрацездатності працівників унаслідок хвороб та виробничого травматизму. Втрати робочого часу внаслідок тимчасової непрацездатності на різних підприємствах різноманітні й становлять приблизно 2,5 % річ-

ного фонду робочого часу на підприємствах із сприятливими умовами праці і 5 -10 % - на підприємствах з небезпечними та шкідливими умовами.

Поліпшення умов і впровадження заходів по забезпеченню безпеки праці скорочують плінність кадрів. За мотивами «важкі і несприятливі умови» звільняються в промисловості до 20 % усіх звільнених, а в будівництві - понад 25 %.

За даними Міжнародної організації праці ([МОП](#)), серед економічно розвинених країн Україна є одним з лідерів за рівнем смертності від виробничого травматизму. І це завжди було пов'язано, насамперед, з неймовірною зношеністю машин, механізмів, транспортних засобів, аварійним станом виробничих будівель і споруд, тощо. На жаль, з 90 –х років 20 століття ані держава, ані приватні власники не поспішали замінювати морально і фізично застаріле обладнання, інвестувати в технічне переоснащення виробництва. І дотепер є приклади, коли великий бізнес продовжує вичавлювати останнє з виробництв, створених ще в 50 – 60-ті роки минулого століття. Враховуючи зношеність міської інфраструктури, ситуація переросла в катастрофічну.

Доречно зауважити, що навіть серед країн СНД Україна за рівнем професійної захворюваності займає друге місце, поступаючись Таджикистану та випереджаючи Російську Федерацію.

Отже, чому за рівнем травматизму та кількістю виробничих травм наша країна є одним із лідерів в Європі. Причиною цьому є відсутність чіткої відповідальності за порушення законодавства про охорону праці. За 21 рік незалежності України, практично ніколи особа, дійсно винна в порушенні норм законодавства про охорону праці, не понесла справедливого покарання. На відміну від України, в Європі та США за порушення законодавства про охорону праці слідує суворе покарання, а в Китаї за те ж саме порушення навіть застосовується смертна кара.

Фінансові проблеми також є причиною того, що охорона праці не є пріоритетним завданням у діяльності підприємств. Слабким місцем у системі охорони праці є атестація робочих місць за умовами праці. Сьогодні співвідношення між витратами на поліпшення умов і охорону праці і витратами на доплати за несприятливі умови праці, пільгові пенсії та додаткові відпустки становить приблизно 1:10.

Однією з причин негативної ситуації в цій сфері є те, що система пільг та компенсацій, що діє нині, економічно не спонукає керівників поліпшувати умови праці. І, в першу чергу, це відбувається через відсутність залежності зменшення витрат на пільги та компенсації від обсягів коштів, вкладених роботодавцем у безпеку та здоров'я працівників.

## На початок лекції

### **1. ЕКОНОМІЧНІ НЕБЕЗПЕКИ, ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ СТАНОМ ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА РІВНЕМ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ**

#### **1.1. Витрати фонду соціального страхування на виробництві на компенсації постраждалим від нещасних випадків на виробництві**

За 2012 рік відділеннями виконавчої дирекції Фонду у Луганській області були проведені перевірки стану профілактичної роботи зі створення здорових та безпечних умов праці на 3612 підприємствах страхувальників та виявлено 47638 порушень вимог законодавства про охорону праці.

Під час перевірок на підприємствах проконтрольовано виконання вимог ст.

19 Закону України «Про охорону праці» в частині використання підприємствами коштів на охорону праці не менше 0,5% від фонду оплати праці за попередній рік (для бюджетних закладів – 0,2% від фонду оплати праці) та заходів, запропонованих комісіями з розслідування нещасних випадків на виробництві. Перевірялось виконання заходів, передбачених колективними договорами, своєчасність проведення атестації робочих місць, забезпечення робітників спецодягом, іншими засобами індивідуального захисту, мийними та знешкоджувальними засобами, а працівників, зайнятих на роботах з важкими та шкідливими умовами праці, – ще й забезпеченість лікувально-профілактичним харчуванням. Крім цього, перевірялось проведення медичних оглядів працівників, зайнятих на роботах із шкідливими чи небезпечними умовами праці, у тому числі проходженням працівниками гірничих підприємств, що зайняті на роботах з особливим характером, шкідливими та небезпечними умовами праці, медичної диспансеризації, після змінної реабілітації та лікування.

Роботодавцям надано 170 пропозицій щодо укомплектування служб охорони праці досвідченими фахівцями та 112 пропозицій щодо забезпечення підвищення кваліфікації спеціалістів з охорони праці.

За результатами проведених у 2012 році перевірок видано 3821 подання, у тому числі:

- 3747 – роботодавцю про усунення виявлених порушень;
- 55 – до органів Держгірпромнагляду щодо припинення експлуатації 16 робочих місць та 4 ділянок, подальша робота яких загрожувала життю або здоров'ю працівників, а також про притягнення до адміністративної відповідальності 59 посадових осіб підприємств;
- 9 – до органів прокуратури про вжиття заходів впливу до роботодавців, які допустили порушення вимог законодавства про охорону праці.

Протягом 2012 року страховими експертами районних та міських відділень забезпечено проведення цільових перевірок:

на 129 підприємствах страхувальників щодо забезпечення на підприємствах вимог нормативно-правових актів при виконанні робіт підвищеної небезпеки;

на 148 підприємствах страхувальників щодо виконання роботодавцями вимог «Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці»;

на 108 підприємствах страхувальників щодо виконання роботодавцями організаційних, технічних та санітарно-гігієнічних заходів, спрямованих на запобігання професійним захворюванням;

на 130 підприємствах страхувальників щодо виконання вимог ст. 13 Закону України «Про охорону праці» в частині наявності посадових інструкцій посадових осіб з визначенням їх обов'язків, прав та відповідальності за вирішення конкретних питань охорони праці.

Крім того, страховими експертами взята участь у роботі комісії з приймання в експлуатацію 53 виробничих об'єктів і 55 засобів колективного та індивідуального захисту, у 2406 засіданнях комісій з перевірки знань з питань охорони праці працівників підприємств області.

У профілактичній роботі з попередження нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань страхові експерти взаємодіють з державними наглядовими та контролюючими органами. Разом з органами Держгірпромнагляду стра-

ховими експертами проведено 177 спільних перевірок стану охорони праці на підприємствах страхувальників та взята участь у 49 всебічних перевірках. З органами Санепідемнагляду проведено 80 перевірок умов праці на підприємствах. Проведено 30 спільних перевірок підприємств з органами прокуратури та 165 – з управліннями праці та соціального захисту населення.

За даними Фонду соціального страхування, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України за 9 місяців 2012 року порівняно з аналогічним періодом 2011 року кількість страхових нещасних випадків зменшилась на 7% (з 8549 до 7947), кількість смертельно травмованих осіб збільшилась на 1,3% (з 466 до 472) [8]. Рівень виробничого травматизму залишається неприпустимо високим і перевищує показники європейських країн. Така ситуація спричинена цілою низкою проблем, як-от: незадовільна організація робочих місць і безпечного виконання робіт, порушення технологічної та трудової дисципліни, безвідповідальність керівників виробництва і безпосередніх виконавців в питаннях дотримання вимог безпеки й охорони праці.

Станом на 1 січня 2013 року Фонд проводить страхові виплати 307,9 тис. потерпілим (членам їх сімей), які постраждали на виробництві, ця кількість на 2,5 тис. осіб, або на 0,8% менша, ніж за 2011 рік. Найбільша кількість потерпілих (членів їх сімей), які отримують страхові виплати від Фонду, є мешканцями Донецької (106,2 тис. осіб або 34,5%), Луганської (56,7 тис. осіб або 18,4%), Дніпропетровської (36,3 тис. осіб або 11,8%), Львівської (15,2 тис. осіб або 4,9%) областей.

За 2012 рік з бюджету Фонду потерпілим (членам їх сімей) виплачено 4748,7 млн. грн., що на 1062,3 млн. грн. або на 28,8% більше, ніж за 2011 рік.

Середньомісячний розмір страхової виплати на одного потерпілого (члена його сім'ї) має стабільну тенденцію зростання. За 2012 рік він склав 1338,1 грн., що на 348,9 грн. або 35,3% більше порівняно з 2011 роком.

У структурі страхових виплат за 2012 рік основна частина припадає на щомісячні страхові виплати потерпілим (членам їх сімей) – 3730,7 млн. грн. (78,6%) та одноразову допомогу потерпілим (членам їх сімей) – 885,4 млн. грн. (18,6%).

Найбільша частина загальної суми страхових виплат по Україні за 2012 рік, що складає 78,9%, припадає на шахтарські регіони, а саме: у Донецькій області – 39,5%, у Луганській – 16,8%, у Дніпропетровській – 15,7%, у Львівській – 6,9%.

Також для цих регіонів притаманний найвищий середньомісячний розмір призначеної страхової виплати, який за 2012 рік склався у Львівській області – 1915,8 грн., Дніпропетровській – 1779,1 грн., Донецькій – 1533,2 грн. та Кіровоградській – 1340,6 грн., що більше, ніж по Україні на 43,2%, 33%, 14,6% та 0,2 відсотка відповідно.

Щомісячна грошова сума в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого, за 2012 рік склала 3524,9 млн. грн., що на 902 млн. грн. або на 34,4% більше в порівнянні з минулим роком. Середньомісячний розмір призначеної виплати склав 1056,8 грн., що на 298,8 грн. або на 39,4% вище порівняно з 2011 роком. Одночасно з цим, чисельність потерпілих, які отримують даний вид виплати, в порівнянні з минулим роком зменшилась на 0,7% і становить 289,7 тис. осіб.

Відшкодування шкоди – один із інститутів цивільного права. Йому присвячено спеціальний § 2 Глави 82 Цивільного Кодексу України. В цій Главі визначено не тільки загальні підстави відповідальності за заподіяну шкоду. Так, Стаття 1195 Кодексу встановлює, що фізична або юридична особа, яка завдає шкоди каліцтвом

або іншим ушкодженням здоров'я фізичній особі, зобов'язана відшкодувати потерпілому заробіток (дохід), втрачений в наслідок втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності, а також відшкодувати додаткові витрати, викликані необхідністю посиленого харчування, санаторно–курортного лікування, придбання ліків, протезування, стороннього догляду тощо.

За звітний період страховими експертами (іншими представниками Фонду, які виконують їх обов'язки) взято участь у роботі комісій з розслідування:

- 46 групових нещасних випадків;
- 168 нещасних випадків із смертельним наслідком;
- 260 випадках смерті на підприємстві;
- 440 нещасних випадків з можливою інвалідністю;
- 2234 інших випадків.

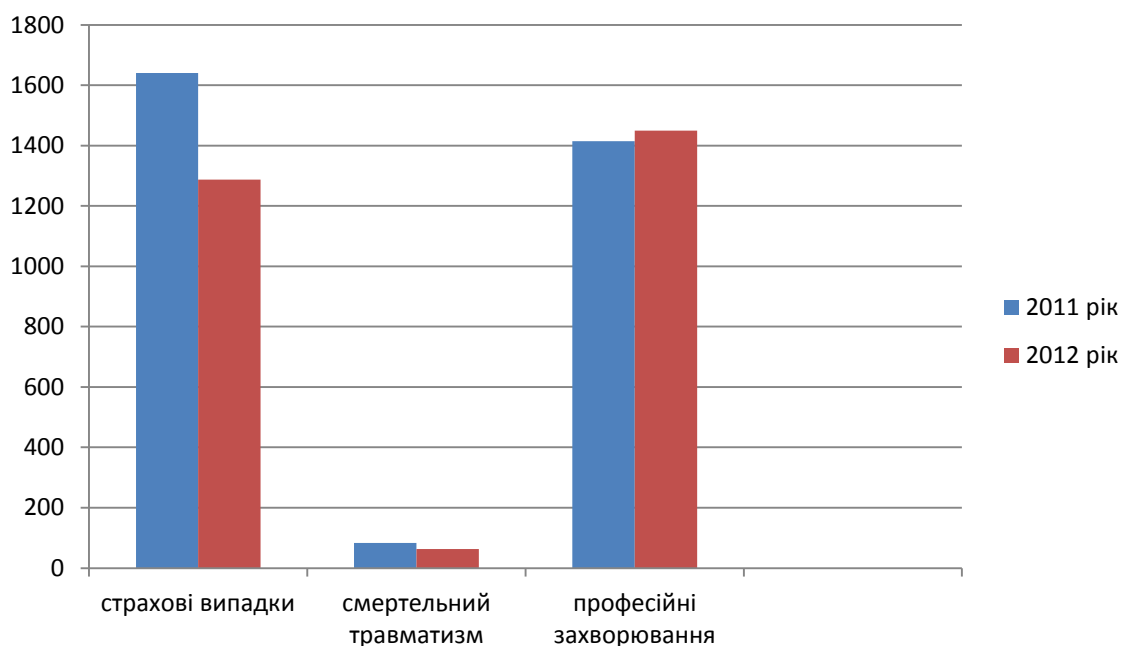
### На початок лекції

## **1.2. Аналіз стану виробничого травматизму та професійних захворювань в Україні**

У 2012 році страхові експерти взяли участь у роботі комісій з розслідування 1384 нещасних випадків та 1496 професійних захворювань на підприємствах страховальників.

Профілактична робота з попередження нещасних випадків на виробництві, що проведена в області, сприяла зниженню виробничого травматизму (рис. 1). Якщо у 2011 році на підприємствах страховальників було зареєстровано 1640 страхових випадків, то за аналогічний період поточного року – 1287, або на 22% нижче. Смертельний травматизм знизився в 1,3 рази, з 83 до 63 потерпілих.

Рівень професійної захворюваності зріс на 2% з 1414 до 1449 випадків.



**Рис. 1 Вплив профілактичних заходів Фонду на охорону праці страховальників**

За несвоєчасне повідомлення про нещасні випадки у 2012 році притягнуто до адміністративної відповідальності 67 посадових осіб на суму 10268 грн. Дані про стан виробничого травматизму та професійних захворювань на підприємствах страховальників області надаються до місцевих органів державної влади та самоврядування для обговорення на засіданнях рад з питань безпечної життєдіяльності населення та розробки заходів щодо поліпшення стану охорони праці на підприємствах регіонів.

Стосовно виконання інших профілактичних заходів та пропаганди безпечних умов праці можна привести наступну інформацію: у січні 2012 року управлінням виконавчої дирекції Фонду було проведено дві наради з соціальними партнерами Фонду щодо застосування нового «Порядку проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року №1232. Вимоги цього нормативного документу також розглянуті страховими експертами відділень виконавчої дирекції Фонду з фахівцями підприємств страховальників на 20 семінарах, 25 нарадах та 3 засіданнях «круглих столів». Крім цього, 10 відділень провели 12 спільних семінарів та нарад з розгляду стану виробничого травматизму та охорони праці на підприємствах з видобутку вугілля, на яких опрацьований комплекс спеціальних організаційно-технічних заходів, спрямованих на поліпшення технічного стану виробництва.

Всього у 2012 році управлінням та відділеннями проведено (взято участь) 203 семінари, 361 нараду та 96 засідань за «круглим столом», на яких обговорювалися питання охорони праці та профілактики нещасних випадків і профзахворювань. Профілактична робота та стан травматизму відображені в 171 публікації у друкованих засобах масової інформації і на сайті та у 209 виступах на радіо та телебаченні (табл. 1).

[Управлінням виконавчої дирекції Фонду у Луганській області](#) розроблена пам'ятка з безпечного виконання робіт під час збиральної кампанії, в якій висвітлені вимоги до підготовки полів і проведення меліоративних та земляних робіт, до виконання виробничих процесів, до безпеки під час збирання врожаю зернових культур, до зберігання зернових тощо.

## Таблиця 1

### Зведений звіт про фінансування заходів з пропаганди безпечних та нешкідливих умов праці за рахунок коштів Фонду

№ п/п	Найменування проведеного заходу	Кількість	Сума коштів, грн.
1	2	3	4
1	Кількість проведених відповідних заходів через засоби масової інформації	150	609
2	Видано та розповсюджено:		
2.1.	Нормативних актів	6011	12200
2.2.	Підручників	1008	25030
2.3.	Журналів	171	10206

2.4.	Іншої спеціальної літератури	0	0
2.5.	Плакатів	985	15000
2.6.	Пам'яток з питань охорони праці	700	3568
2.7.	Інше	211	902
3.	Проведено семінарів	203	5030
4.	Проведено зустрічей за круглим столом	96	650
5.	Проведено конференцій	54	320
6.	Створено тематичних кінофільмів	0	0
7.	Створено відеофільмів і відеороликів	15	3000
8.	Створено радіо- і телепередач	209	16250
9.	Інші заходи (наради)	361	550
ВСЬОГО:		10174	93315

Відділеннями розповсюджено понад 700 пам'яток та звернень до керівників сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств, проведено 15 семінарів-нарад та 1 засідання «круглого столу» з питань безпечного проведення польових робіт, здійснено 6 виступів на радіо, опубліковано 4 статті в місцевих ЗМІ та 1 звернення розміщено на сайті Станично-Луганської районної державної адміністрації в рубриці «Охорона праці» розділу «Соціальна сфера».

У 2012 році відділеннями безкоштовно розповсюджено серед підприємств, установ та організацій області 7019 примірників нормативних актів з охорони праці, пам'яток, інформаційних листів з тематики охорони праці і профілактики нещасних випадків та профзахворювань, тощо (електронні версії). Надана допомога підприємствам – страхувальникам в розробленні 1980 нормативних актів з охорони праці, що діють на підприємствах. На багатьох підприємствах взята участь у розробці комплексних заходів щодо досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища.

Вивчено та розповсюджено на нарадах або семінарах з представниками підприємств страхувальників позитивний досвід профілактичної роботи з попередження нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань 211 підприємств області.

Крім цього, за рахунок коштів Фонду (витрачено 248590 грн.) в 2012 році управлінням організовано та проведено навчання 1260 спеціалістів підприємств, які вирішують питання охорони праці, у тому числі: освіти – 343; державного управління – 139; надання комунальних та індивідуальних послуг – 201; діяльності в сфері культури та спорту – 134; сільського господарства, мисливства та лісового господарства – 129; охорони здоров'я та надання соціальної допомоги – 123; торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 112; діяльності транспорту та зв'язку – 31; добування паливно-енергетичних корисних копалин – 25; будівництва – 23; тощо (табл.2).

Для підвищення рівня знань страхових експертів у березні 2012 року за участю начальника державної інспекції промислової безпеки та охорони праці в енергетиці територіального управління Держгірпромнагляду у Луганській області проведено перевірку знань законодавства з охорони праці, правил пожежної безпеки, правил технічної експлуатації електроустановок споживачів 33 страхових експертів управління та відділень для підтвердження відповідної групи з електробезпеки.

У лютому представники управління взяли участь у нараді, організованій територіальним управлінням Держгірпромнагляду, з питань профілактики травматизму під час підготовки та проведення весняно-польових робіт.

## Таблиця 2

### Зведений звіт про фінансування навчання відповідних спеціалістів з питань охорони праці за рахунок коштів, передбачених у бюджеті Фонду

№	Група галузі, у яких працюють слухачі - відповідні спеціалісти з питань охорони праці, які пройшли навчання за кошти Фонду	Кількість слухачів, які пройшли навчання з питань охорони праці	Вартість навчання одного слухача, грн.	Освоєно коштів, грн.
1	2	3	4	5
1	Освіти	343	1500	514500
2	Державного управління	139	2400	333600
3	Надання комунальних та індивідуальних послуг	201	2000	402000
4	Діяльності в сфері культури та спорту	134	1500	201000
5	Сільського господарства, мисливства та лісового господарства	129	2400	309600
6	Охорони здоров'я та надання соціальної допомоги	123	2400	295200
7	Торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	112	2000	224000
8	Діяльності транспорту та зв'язку	31	2000	62000
9	Добування паливно-енергетичних корисних копалин	25	3000	75000
10	Будівництва	23	3000	69000
ВСЬОГО:		1260	22200	2485900

У березні керівництво управління взяло участь в організованому Федерацією профспілок області семінарі-нараді за темою: «Щодо організації контролю за забезпеченням роботодавцями безпечних та нешкідливих умов праці, своєчасного та об'єктивного розслідування та обліку нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань», а також організований та проведений семінар-нарада з страховими експертами з охорони праці відділень з розгляду ходу усунення порушень, виявлених органами Держгірпромнагляду під час цільової перевірки управління та відділень виконавчої дирекції Фонду у Луганській області у листопаді 2011 року.



У період з 23.04.2012 р. по 28.04.2012 р. Станично-Луганське відділення тиждень працювало у режимі «відкритих дверей» і «гарячої телефонної лінії» та надавало громадянам кваліфіковану допомогу з питань соціального страхування та охорони праці.

У травні проведена нарада зі страховими експертами Луганського відділення з питань поліпшення профілактичної роботи з попередження нещасних випадків та профзахворювань. У цьому ж місяці організований та проведений семінар – нарада з страховими експертами з охорони праці відділень, на якому розглянуті підсумки роботи з профілактики виробничого травматизму та професійних захворювань на Луганській області за I-й квартал 2012 року та визначені завдання щодо підвищення ефективності профілактичної роботи, забезпечена участь страхових експертів управління та відділень у семінарі-практикумі, що організований редакцією журналу «Промислова безпека», за темою: «Особливості застосування нового Порядку розслідування та обліку нещасних випадків на виробництві».

У вересні 2012 року управління виконавчої дирекції Фонду разом з представниками Держгірпромнагляду, управління освіти обласної держадміністрації, профспілок, обласної СЕС, асоціації директорів і робітників профтехосвіти області взяло участь в обласному семінарі-форумі з питань організації і проведення навчально-виробничого процесу 2012-2013 років в професійно-технічних училищах у відповідності з вимогами законодавства України з питань охорони праці.

У грудні 2012 року проведена вагома робота щодо створення на базі відділень виконавчої дирекції Фонду консультативного центру з надання посадовим особам сільськогосподарських підприємств області консультацій з питань впровадження системи управління охороною праці та відомчого контролю; навчання, підвищення рівня знань працівників, які вирішують питання охорони праці; поширення позитивного досвіду створення безпечних та нешкідливих умов праці; розроблення комплексних заходів щодо досягнення встановлених нормативів безпеки та підвищення існуючого рівня охорони праці; пропаганди безпечних та нешкідливих умов праці тощо.

В управлінні проводиться робота з надання методичної допомоги страховим експертам відділень, спрямована на підвищення ефективності профілактичної роботи з попередження виробничого травматизму та професійної захворюваності. З цією метою управлінням розроблені та доведені до відділень виконавчої дирекції Фонду методичні рекомендації щодо проведення страховими експертами цільової перевірки з питань виконання роботодавцями вимог «Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці» та методичні рекомендації щодо проведення страховими експертами цільової перевірки в частині виконання роботодавцями організаційних, технічних та санітарно-гігієнічних заходів, спрямованих на запобігання професійним захворюванням.

Протягом року страховими експертами управління здійснений контроль діяльності 18 відділень щодо організації профілактики нещасних випадків на виробництві та профзахворювань та проведені цільові перевірки 9 відділень з питань:

якості проведених розслідувань нещасних випадків та профзахворювань на підприємствах страхувальників,

якості проведених страховими експертами відділень семінарів, нарад і круглих столів та передачі під час їх проведення позитивного досвіду роботи підприємств.

Для покращення роботи та економічних показників, кожного року з власного бюджету Фондом виділяються кошти на навчання та підвищення кваліфікації спеці-

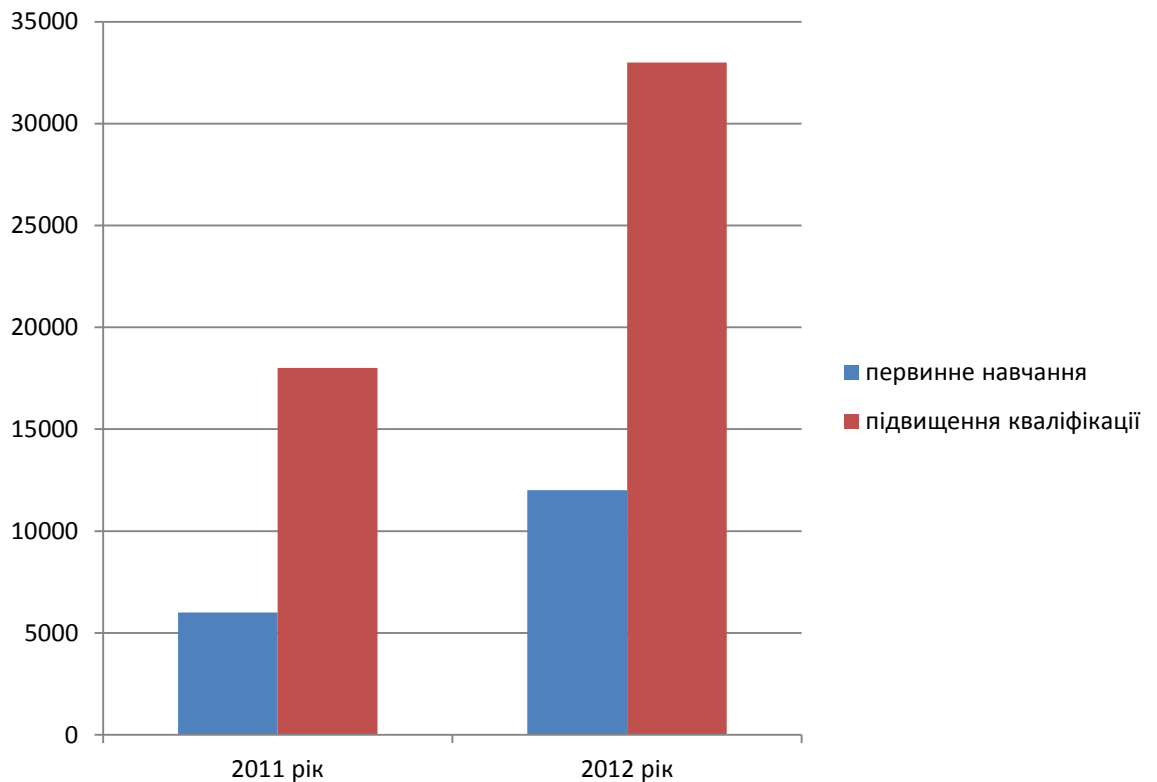
алістів. Останні такі заходи були проведені у червні – листопаді 2012 року на базі Київського Державного інституту підготовки кадрів Міністерства промислової політики України пройшли первинне навчання 6 страхових експертів з охорони праці та підвищили свою кваліфікацію 22 страхових експертів з охорони праці. Це вдвічі більше в порівнянні з 2011 роком, в якому були зазначені наступні цифри: у червні – листопаді 2011 року було організовано та проведено первинне навчання 3 страхових експертів з охорони праці та підвищення кваліфікації 12 страхових експертів з охорони праці. В свою чергу, отриманні знання та навички спеціалісти залучають не тільки для покращення роботи Фонду, але й для проведення різноманітних профілактичних заходів, які значно знижують ризик ушкодження та здобуття професійних захворювань (таб.3).

**Таблиця 3**

**Проведення профілактичних заходів**

Показники	№ рядка	Сума витрат	
		Передбачено бюджетом Фонду на 2012 рік (тис. грн.)	Витрачено коштів у 2012 році (тис.грн.)
1	2	3	4
Профілактика нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	2	57434,1	27333,7
Фінансування заходів, передбачених програмою поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища	2.1	140	140
Фінансування заходів, передбачених галузевими програмами поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища	2.2	9,2	9,2
Фінансування видатків на навчання та підвищення рівня знань спеціалістів, які вирішують питання охорони праці	2.3	4188	3152
Фінансування заходів з пропаганди безпечних та нешкідливих умов праці	2.4	16377,7	10588,6
Фінансування інших профілактичних заходів відповідно до завдань страхування від нещасних випадків	2.5	36719	13173

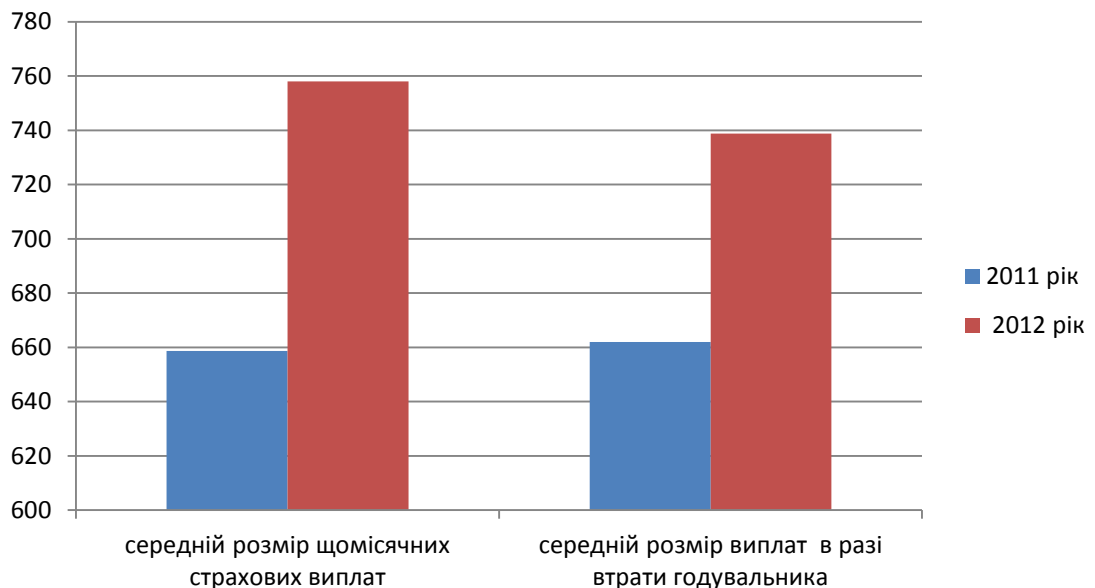
Слід зазначити, що 80% нещасних випадків сталися через організаційні причини, у тому числі, через порушення трудової і виробничої дисципліни, порушення правил дорожнього руху, тощо; 13% нещасних випадків через технічні причини (незадовільний технічний стан виробничих об'єктів, засобів виробництва, транспортних засобів та інші); 7% нещасних випадків через психофізіологічні причини (травмування внаслідок протиправних дій інших осіб, тощо).



**Рис. 2 Витрати з бюджету Фонду на навчання страхових експертів з охорони праці**

Загальна сума видатків на щомісячні страхові виплати потерпілим у 2012 році становила 2 622, 9 млн. гривень. Середній розмір щомісячної страхової виплати, яка призначалась 291 777 потерпілим, склав 758, 01 гривень, що на 15, 01% або 99,34 гривні більше в порівнянні з 2011 роком. Загальна сума щомісячних страхових виплат особам, які мають на це право в разі втрати годувальника, складала 163, 8 млн. гривень. Середній розмір даної щомісячної страхової виплати, яка призначалась 18 624 особам, за звітний період склав 738, 72 грн., що на 11,6% або на 76, 72 грн. більше, ніж у 2011 році.

За 2012 рік виплачено 589 млн. грн. одноразової допомоги потерпілим, що на 14% більше у порівнянні з минулим роком. Цю допомогу протягом звітного періоду призначали 11 607 потерпілим, що на 26 осіб, або 0,2% менше порівняно з 2011 роком. Розмір одноразової допомоги на одного потерпілого склав 48 тис. грн., що більше в порівнянні з 2011 роком. (рис.3)



**Рис.3 Зростання розмірів щомісячних страхових виплат, порівняно з минулим роком**

Таким чином, основна частина страхових виплат припадає на щомісячні страхові виплати потерпілим та членам їх сімей, питома вага яких складає 49,2% від доходів Фонду, та одноразову допомогу потерпілим – 13% від доходної частини бюджету Фонду.

Для того, щоб значно зменшити всі ці страхові випадки на виробництвах, робітниками Фонду, які займаються охороною праці, створюються різноманітні профілактичні заходи, які зазначені у вищенаведеній таблиці.

З вище наведених даних можна зробити висновки, що охорона праці в Фонді соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань знаходиться не на вищому рівні та потребує подальшого розвитку та реформування. З коштів бюджету Фонду регулярно проводяться профілактичні заходи, які розраховані на покращення показників охорони праці та покращення професійного рівня провідних спеціалістів з охорони праці, але обсяг цих коштів доцільно було б збільшити. Завдяки цьому можна буде побачити значні зміни в кращу сторону, а саме, зменшення на виробництві випадків смерті та втрати працездатності.

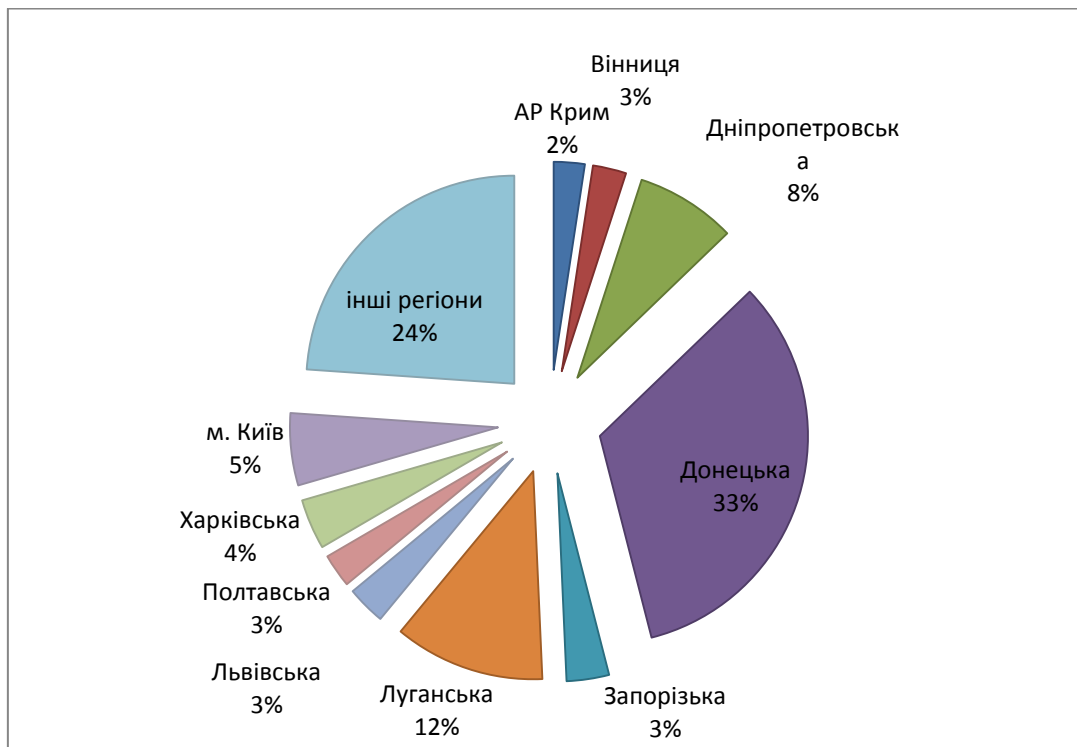
Аналіз стану виробничого травматизму та професійних захворювань в Україні за I квартал 2013 року свідчить про наступне.

У I кварталі 2013 року до робочих органів виконавчої дирекції Фонду надійшло 2916 повідомлень про нещасні випадки на виробництві, в яких постраждало 2972 особи, в т.ч. 372 - із смертельним наслідком.

За I квартал 2013 року до робочих органів виконавчої дирекції Фонду надійшло 1568 повідомлень про професійні захворювання (отруєння). За результатами розслідування професійних захворювань складено 1368 актів розслідування причин виникнення хронічних професійних захворювань (актів П-4).

За I квартал 2013 року у порівнянні з аналогічним періодом 2012 року кількість професійних захворювань збільшилась на 5,5%, або на 71 випадок (з 1297 до 1368).

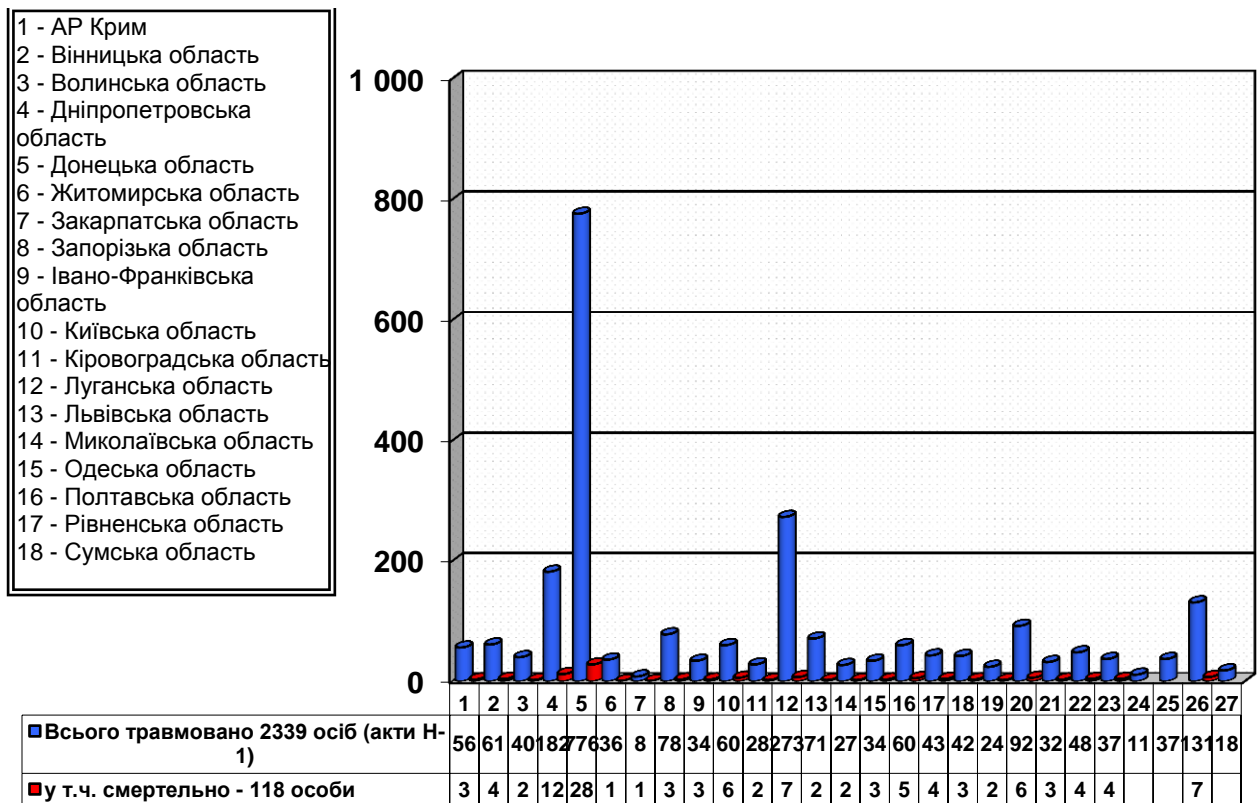
Найбільша кількість професійних захворювань зареєстрована у Донецькій (31,4%), Луганській (25,5%), Дніпропетровській (13,1%) і Львівській (15,4%) областях. Кількість профзахворювань у цих областях складає близько 85,3% від загальної кількості по Україні.



**Рис. 4 Кількість нещасних випадків по регіонах України за 1 квартал 2013 року (у відсотках до загальної кількості нещасних випадків по Україні).**

Значний ріст професійних захворювань відмічається у Донецькій області на 42 випадки (з 388 до 430), Львівській - на 73 випадки (з 137 до 210), Луганській - на 15 випадків (з 334 до 349), Харківській - на 9 випадків (з 22 до 31), Сумській - на 7 випадків (з 20 до 27).

Вагомими причинами формування несприятливих умов праці у цих галузях економіки залишаються недосконалі технології, використання застарілого обладнання, машин і механізмів та їх несправність, неефективність та невикористання засобів захисту працюючими, порушення правил охорони праці, режимів праці і відпочинку.



**Рис. 5 Стан виробничого травматизму за I квартал 2013 року по Україні**

У структурі професійних захворювань перше місце належить хворобам органів дихання 71% від загальної кількості по Україні (понад 3811 випадків). На другому місці - захворювання опорно-рухового апарату – 20% (радикулопатії, остеохондрози, артрити, артози – понад 1062 випадки). Третє місце залишається за вібраційною хворобою 4% (214 випадків), четверте за хворобами слуху – 3% (176 випадків).

Узагальнюючи досвід розвинутих країн з економічного стимулювання, Європейський фонд поліпшення умов життя і праці (одна з організацій Європейського Союзу) визначає, що більшість існуючих нині систем базується на прецедентах, тобто на інформації про нещасні випадки, що спричиняють виплату компенсації. Подібний підхід сам по собі є доказом того, що вплив економічного стимулювання обмежений. Фонд пропонує інноваційну модель, що містить ряд економічних стимулів, здатних позитивно впливати на поліпшення виробничого середовища. Запропонована Європейським фондом поліпшення умов життя і праці модель акцентує увагу на ідентифікації майбутніх ризиків, так само як і на існуючих, а також на визначенні зусиль щодо їх зниження. Основними елементами цієї моделі є:

зменшення страхового внеску в системі обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, особливо завдяки зусиллям зі зниження ризиків порівняно з рівнями, встановленими нормативними актами;

встановлення повнорозмірного внеску залежно від максимального сукупного ризику (більшість систем страхування розраховує внесок за середнім ризиком) за допомогою трьох елементів:

а) базового компонента, який покриває адміністративні витрати та надто високі виплати компенсацій потерпілим унаслідок нещасних випадків, що іноді мають

місце при однакових ризиках;

б) галузевого компонента, пов'язаного з різними ризиками в різних галузях господарства;

в) функціонального компонента, пов'язаного з максимальним ризиком на робочому місці;

г) можливість для компаній одержувати бонуси (у вигляді скорочення повномасштабних внесків) через вжиття заходів різного характеру щодо поліпшення виробничого середовища.

### На початок лекції

## **2. ДОСЛІДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОГО ТРАВМАТИЗМУ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ**

### **2.1. Звітність та інформація про нещасні випадки**

Роботодавець на підставі актів форми Н-1 подає відповідним організаціям державну статистичну звітність про потерпілих за формою, затвердженою Держкомстатом, та несе відповідальність за її достовірність.

Роботодавець зобов'язаний проводити аналіз причин нещасних випадків за підсумками кварталу, півріччя і року та розробляти і виконувати заходи запобігання подібним випадкам.

Органи, до сфери управління яких належать підприємства, місцеві держадміністрації зобов'язані на підставі актів форми Н-1 проводити аналіз обставин і причин нещасних випадків за підсумками кожного півріччя і року в цілому, доводити його результати до відома підприємств, що належать до сфери їх управління, а також розробляти і виконувати заходи щодо запобігання подібним випадкам.

Органи державного управління охороною праці, органи державного нагляду за охороною праці, виконавча дирекція Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань та її робочі органи, профспілки перевіряють в межах своєї ефективності роботи з профілактики нещасних випадків.

Підприємства та органи, до сфери управління яких вони належать, а також робочі органи виконавчої дирекції Фонду ведуть облік усіх нещасних випадків.

Держгірпромнагляд, інше центральні органи виконавчої влади, місцеві держадміністрації ведуть оперативний облік нещасних випадків, які підлягають спеціальному розслідуванню.

Органи державної пожежної охорони ведуть облік осіб, які постраждали під час пожеж, а установи державної санітарно – епідеміологічної служби та робочі органи виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань – облік осіб, які постраждали від гострих професійних захворювань (отруень).

Збирання статистичних даних та розроблення форм державної статистичної звітності про осіб, які постраждали від нещасних випадків на підприємствах, здійснюють органи державної статистики.

## На початок лекції

### **2.2. Основні причини виробничого травматизму і профзахворювання та заходи щодо їх попередження**

Успішна профілактика виробничого травматизму та професійної захворюваності можлива тільки за умови ретельного вивчення причин їхнього виникнення, тобто необхідно систематично аналізувати і узагальнювати їх причин.

Для полегшення цього завдання прийнято підрозділяти причини виробничого травматизму та професійної захворюваності на такі основні групи: організаційні, технічні, санітарно-гігієнічні, психофізіологічні.

**Організаційні причини:** незадовільне функціонування, недосконалість або відсутність системи управління охороною праці; відсутність або неякісне проведення навчання та інструктажів з питань охорони праці; відсутність контролю; порушення вимог інструкцій, правил, норм, стандартів; невиконання заходів щодо охорони праці; порушення норм і правил планово - попереджувального ремонту обладнання; недостатній технічний нагляд за небезпечними роботами; використання обладнання, механізмів та інструмента не за призначенням; порушення режиму праці та відпочинку; невиконання посадових обов'язків.

**Технічні причини:** несправність виробничого обладнання, механізмів, інструмента; недосконалість технологічних процесів; конструктивні недоліки обладнання, недосконалість або відсутність захисних огорожень, запобіжних устроїв, засобів сигналізації та блокування; незадовільний технічний стан виробничих об'єктів, споруд, території та інші.

**Санітарно-гігієнічні причини:** незадовільний стан виробничого середовища (перевищення гранично допустимих концентрацій (рівнів) небезпечних та шкідливих виробничих факторів); зміст у повітрі робочих зон шкідливих речовин; недостатнє або нераціональне освітлення; шум, ультра-, інфразвук; незадовільні мікрокліматичні умови; наявність різноманітних випромінювань; порушення правил особистої гігієни.

**Психофізіологічні причини:** помилкові дії внаслідок втоми працівника через надлишкову важкість та напруженість роботи; монотонність праці; необережність; хворобливий стан працівника; невідповідність психофізіологічних або антропометричних характеристик працівника техніці, що використовується, або роботі, яка виконується, незадовільний психологічний клімат у колективі; алкогольне, наркотичне сп'яніння, токсикологічне отруєння; травмування внаслідок протиправних дій інших осіб або тваринами.

Крім цього виробничі травми розподіляють за ступенем тяжкості, визначення



якого проводиться на підставі «Класифікатора розподілу травм за ступенем тяжкості», затвердженого наказом МОЗ України від 04.07.2007 р. № 370.

Визначення ступеня тяжкості травм, отриманих на виробництві, проводиться з метою віднесення нещасних випадків до таких, що призвели до тяжких наслідків, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого. Такі травми відповідно до «Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві» за рішенням органів державного нагляду за охороною праці підлягають спеціальному розслідуванню.

Кваліфікуючими ознаками тяжкості травм, отриманих в результаті нещасного випадку на виробництві, є характер отриманих ушкоджень, ускладнення та наслідки, пов'язані з цими ушкодженнями.

За ступенем тяжкості травми розподіляють на 2 категорії: тяжкі і легкі.

Класифікатор містить перелік тяжких травм за характером отриманих ушкоджень, ускладненнями та наслідками цих травм.

До легких відносяться:

- ушкодження, що не класифікуються як тяжкі травми;
- розлади здоров'я з тимчасовою втратою працездатності тривалістю до 60 днів.

Медичні працівники, що надають постраждалому першу медичну допомогу, не видають висновок про тяжкість ушкодження.

Медичний висновок про ступень тяжкості виробничої травми видається на запит роботодавця та/або голови комісії з розслідування нещасного випадку на виробництві лікарсько-експертною комісією (ЛЕК) лікувально-профілактичного закладу, де здійснюється лікування особи, що постраждала, в строк до 1 доби з моменту надходження запиту.

Основні заходи щодо попередження та усунення причин виробничого травматизму та професійної захворюваності підрозділяються на *технічні* та *організаційні*.

До *технічних* заходів належать заходи щодо виробничої санітарії та техніки безпеки.

Заходи, щодо виробничої санітарії передбачають організаційні, гігієнічні та санітарно-технічні заходи, що запобігають впливу на працюючих шкідливих виробничих чинників. Це створення комфортного мікроклімату шляхом улаштування відповідних систем опалення, вентиляції, кондиціонування повітря; теплоізоляція конструкцій будинку та технологічного обладнання; заміна шкідливих речовин і матеріалів нешкідливими; герметизація шкідливих процесів; зниження рівнів шуму та вібрацій; устрій раціонального освітлення, забезпечення необхідного режиму праці та відпочинку, санітарного та побутового обслуговування.

Заходи щодо техніки безпеки передбачають систему організаційних і технічних заходів, що запобігають впливу на працюючих небезпечних виробничих чинників. До них належать: розробка та впровадження безпечного обладнання; механі-

зація та автоматизація технологічних процесів; використання запобіжних пристосувань, автоматичних блокувальних засобів; розробка та впровадження систем автоматичного регулювання, контролю та керування технологічними процесами.

До *організаційних* заходів належать: правильна організація роботи та навчання, контролю і нагляду за охороною праці; дотримання трудового законодавства, міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці; впровадження безпечних методів і наукової організації праці; організація планово-попереджувального ремонту обладнання, технічних оглядів і випробувань транспортних і вантажопідйомних засобів, посудин, що працюють під тиском.

### На початок лекції

## **2.3 Методи аналізу виробничого травматизму та професійних захворювань**

Аналіз виробничого травматизму та професійних захворювань дозволяє виявити причини і визначити закономірності їх виникнення. На підставі такої інформації розробляються заходи щодо профілактики травматизму та профзахворювань.

Для аналізу виробничого травматизму застосовують такі, найбільш поширені та взаємодоповнюючі методи дослідження: статистичний, монографічний, топографічний, груповий, економічний, ергономічний, експертних оцінок, анкетування та інші.

**Статистичний метод** – ґрунтується на вивченні статистичного матеріалу щодо травматизму (акти Н-1, звіти, журнали реєстрації тощо), який накопичений на підприємстві, в галузі або в регіоні за певний період. Цей метод дозволяє групувати нещасні випадки по статі, віку, професії, стажу роботи потерпілих, часу, місцю, типу нещасних випадків, їх причинам, характеру отриманих травм, виду обладнання тощо. Він допомагає встановити найбільш характерні види травм по окремим виробництвам, визначити причини, які спричиняють найбільшу кількість нещасних випадків, виявити небезпечні місця, розробити і провести необхідні організаційно-технічні заходи.

При проведенні статистичного аналізу для характеристики рівня виробничого травматизму використовують кількісні і якісні відносні показники.

Для оцінки обчислюють *коефіцієнт частоти травматизму*  $K_{\text{ч}}$  на 1000 працюючих (кількісний показник) та *коефіцієнт тяжкості травматизму*  $K_{\text{т}}$  (якісний показник):

$$K_{\text{ч}} = \frac{T}{P} 1000; \quad K_{\text{т}} = \frac{D}{T};$$

де  $T$  – кількість нещасних випадків та професійних захворювань, що сталися на підприємстві за звітний період (наприклад, квартал, півріччя, рік) і призвели до втрати працездатності на 1 добу і більше;

$P$  – середньоспискова чисельність працюючих на підприємстві за той самий звітний період.

$D$  – сумарне число днів непрацездатності всіх потерпілих, які втратили працездатність на добу і більше під час звітного періоду.

Таким чином коефіцієнт частоти травматизму  $K_{\text{ч}}$  – це кількість нещасних випадків або профзахворювань, які сталися у відповідний період, на 1000 працюючих, а коефіцієнт тяжкості  $K_{\text{т}}$  – це середня тривалість непрацездатності одного потерпілого, яка виражена в робочих днях за відповідний звітний період (квартал, півріччя, рік).

Коефіцієнти  $K_{\text{ч}}$  і  $K_{\text{т}}$  дозволяють визначити динаміку травматизму на підприємстві (в структурному підрозділі) та зрівнювати його з іншими підрозділами підприємства, галузі.

Крім цих показників, застосовується показник, за яким визначається кількість втрачених через травми робочих, днів, що припадають на 1000 працюючих. Його називають *коефіцієнтом виробничих втрат*  $K_{\text{в}}$  і підраховують як добуток двох вищенаведених показників:

$$K_{\text{в}} = K_{\text{ч}} \times K_{\text{т}} = \frac{D}{P} 1000.$$

**Монографічний метод** представляє собою поглиблений аналіз небезпечних і шкідливих виробничих чинників, які властиві технологічному процесу, обладнанню, ділянці виробництва, окремим робочим місцям. Аналізуються всі обставини нещасних випадків, виконуються за необхідності відповідні дослідження та випробування. Цей метод дозволяє не тільки проаналізувати нещасні випадки, а й виявити потенційні небезпечні чинники, які існують на виробництві, що вивчається, а також використати отримані результати при проектуванні виробництва, при його модернізації та для розробки заходів з охорони праці.

**Топографічний метод** ґрунтується на тому, що на плані цеху (об'єкту, території підприємства) відзначають місця де відбулися нещасні випадки. що дозволяє наочно виділити місця з підвищеною небезпекою, які вимагають ретельного обстеження та профілактичних заходів. Повторення нещасних випадків у певних місцях свідчить про незадовільний стан охорони праці на даних об'єктах. На ці місця звертають особливу увагу, вивчають і виявляють при чини, які викликали нещасні випадки, формують поточні та перспективні заходи щодо запобігання нещасних випадків для кожного окремого об'єкта.

**Груповий метод** заснований на дослідженні травм конкретної групи за значеними однорідними ознаками: часом травмування, кваліфікацією, спеціальністю, віком потерпілого, видами робіт, причинами нещасних випадків та ін. (незалежно від тяжкості пошкоджень). При цьому наявний матеріал розслідування розподіляється по групах з метою виявлення найбільш часто повторюваних випадків, що дозволяє визначити найбільш несприятливі обставини в організації робіт та фактичний стан умов праці на підприємстві або його підрозділах.

**Економічний метод** полягає в визначенні заподіяних економічних збитків

від травматизму і профзахворювань та визначенні соціально - економічної ефективності витрат на розробку і впровадження заходів та засобів з охорони праці, що враховується при оптимальних рішеннях, щодо забезпечення необхідного рівня безпеки на виробництві.

**Ергономічний метод** ґрунтується на комплексному вивченні систем «людина – машина – виробниче середовище». Кожному виду трудової діяльності відповідають визначені фізіологічні, психофізіологічні і психологічні якості працівника, а також його антропометричні дані. Тільки при комплексній відповідності вказаних властивостей людини до конкретних умов трудової діяльності можлива ефективна і безпечна робота. Порушенню цієї відповідності може бути первинною причиною нещасних випадків та профзахворювань. Цей метод аналізу дозволяє знайти такі невідповідності та розробити заходи щодо їх усунення.

**Метод експертних оцінок** базується на експертних висновках (оцінках) умов праці, на виявленні відповідності технологічного обладнання, пристосувань, інструментів, технологічних процесів та ергономічних характеристик робочих місць вимогам нормативно – правових актів з охорони праці.

**Метод анкетування** – письмове опитування (анкети з запитаннями) працівників з метою отримання інформації про стан охорони праці, потенційні небезпеки виробничих процесів, умов праці тощо. Результати аналізу отриманих відповідей ураховуються при розробці профілактичних заходів.

Крім вище розглянутих існують і можуть використовуватися на практиці також інші методи аналізу виробничого травматизму та професійних захворювань.

### На початок лекції

#### **Заключна частина**

доцент кафедри «БЖД та ОП» \_\_\_\_\_ Гунченко О.М.  
(ініціали, прізвище)